

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ, СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ
ТА СОЦІОЛОГІЇ**

**СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА РОБОТА З ВИХОВАННЯ
РЕПРОДУКТИВНОЇ КУЛЬТУРИ ДІВЧАТ-ПІДЛІТКІВ**

Кваліфікаційна робота

на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»

Виконала студентка 4 курсу 07-411 групи

Спеціальності 231. Соціальна робота

Освітньо-професійної програми «Соціальна робота»

Спеціалізація: соціальна педагогіка

Оксана СОКОЛЕНКО

Керівник: к.пед.н., доц. Ольга ФЕДОРОВА

Рецензент: к.псих.н., доц. Наталія ТАВРОВЕЦЬКА

Херсон – 2020р

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. СТАТЄВЕ ВИХОВАННЯ УЧНІВ ЯК СОЦІАЛЬНО - ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА	7
1.1.Суспільно-історичні передумови статевого виховання учнів.. ..	7
1.2.Характеристика основних понять дослідження.....	10
1.3.Принципи статевого виховання.....	19
РОЗДІЛ 2. СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА РОБОТА З ВИХОВАННЯ РЕПРОДУКТИВНОЇ КУЛЬТУРИ ДІВЧАТ-ПІДЛІТКІВ В ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ	26
2.1.Фактори, що впливають на репродуктивне здоров`я.....	26
2.2.Шляхи профілактики підліткової вагітності в умовах загальноосвітньої школи.....	33
2.3.Система заходів щодо профілактики підліткової вагітності в умовах загальноосвітнього закладу.....	37
ВИСНОВКИ	45
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	48
ДОДАТКИ	52
Додаток 1А. Кодекс академічної доброчесності	52
Додаток А. Зразок класної години за темою «Що буває, коли діти грають в дорослі ігри».....	53

ВСТУП

Актуальність дослідження. Педагогічні проблеми є головними на сучасному розвитку суспільства. Неповнолітні діти статеве життя починають дуже рано. Це супроводжується зростанням вагітності, його штучним перериванням, великою кількістю венеричних захворювань, появою матерів-одиначок. Бурхливі зміни, що відбуваються в Україні впливають на систему цінностей молоді. Делікатна сфера людського життя, така як статеві взаємини є найуразливішою. Життєві спостереження свідчать, що середній вік початку статевого життя становить 13-16 років. Більшість молодих людей сексуальний досвід хочуть отримати до одруження, навіть традиційно менш емансипована сільська молодь. Єдина державна інституція, що може розв'язати цю складну проблему це загальноосвітня школа, бо вона має найкращий потенціал: педагогічні кадри, організовані заняття із соціальним педагогом і психологом і саме у школі діти перебувають найбільше часу.

Так, саме школа має взяти відповідальність за статеву просвіту підростаючого покоління. Але великий відсоток вагітності серед дівчат-підлітків говорить про те, що робота у цьому напрямку здійснюється неефективно. Недостатня теоретична й методична підготовка вчителів, низький рівень культури батьків призводять до суперечностей між виховним потенціалом школи і сім'ї. Статева просвіта підлітків вкрай необхідна і не викликає сумнівів ні з батьківської сторони, ані в педагогічній громадськості. Кабінетом Міністрів України розроблена Національна програма планування сім'ї в якій особлива увага приділяється питанням статевого виховання та підготовки молоді до створення майбутньої сім'ї.

Питання статевого стосунків між чоловіком і жінкою вирішується приватно, тому відкрито говорити на цю тему не прийнято, бо вважається, що цієї теми торкатися неетично, непристойно, ця тема може породити хворобливу цікавість, психічні відхилення і вади. Але правильне виховання підлітків сприятиме закладці майбутніх подружніх відносин, бо родина є

основою життєвого благополуччя, вона сприяє збереженню здоров'я, полегшує перенесення життєвих труднощів.

Актуальність цієї проблеми, її виключно важливе значення для теорії і практики виховання обумовили вибір теми дипломної роботи **«Соціально-педагогічна робота з виховання репродуктивної культури дівчат-підлітків**

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Кваліфікаційну роботу виконано відповідно до наукової теми кафедри соціальної роботи, соціальної педагогіки та соціології «Сучасні технології формування професійної активності в умовах трансформації сучасного українського суспільства» (державний реєстраційний № 0117U006790). Тему роботи обговорено та затверджено на засіданні кафедри соціальної роботи, соціальної педагогіки та соціології (протокол від 01.11.2019 р. № 4), та наказом по Херсонському державному університету Наказ від 16.04.20 20 р. № 376-Д - Про затвердження тематики кваліфікаційних робіт (проектів) здобувачів ступеня вищої освіти «бакалавр» денної форми навчання у 2019-2020р.навчальному році.

Мета дипломної роботи : розробити систему заходів щодо репродуктивної культури дівчат-підлітків в умовах ЗОШ

Для досягнення поставленої мети дослідження потрібно вирішити такі **завдання:**

1. На основі аналізу психолого-педагогічної літератури розкрити сутність основних понять дослідження.
2. Розкрити психологічні особливості підліткового віку
- 3.З'ясувати фактори, що впливають на репродуктивне здоров'я молоді
- 4.Визначити здійснення профілактичної роботи щодо запобігання підліткової вагітності в умовах загальноосвітньої школи.
- 5.Розробити систему заходів щодо виховання репродуктивної культури дівчат

Об`єктом дослідження є процес профілактики підліткової вагітності в умовах загальноосвітньої школи.

Предметом дослідження є соціально-педагогічна робота з виховання репродуктивної культури дівчат-підлітків в загальноосвітній школі

Для розв'язання поставлених у дослідженні завдань було використано комплекс **методів**: *теоретичні*: аналіз соціально-педагогічної, психологічної літератури, синтез, класифікація, порівняння та узагальнення з метою з'ясування змісту основних понять дослідження, обґрунтування особливостей дітей підліткового віку, розробки системи заходів щодо профілактики підліткової вагітності в умовах ЗОШ ; *емпіричні*: спостереження за типовими проявами поведінки підлітків протягом занять та під час спілкування з однолітками в умовах ЗОШ, методи опитування (бесіда, анкетування).

Практична значущість. Розроблена система профілактичних заходів запобігання підліткової вагітності в умовах ЗОШ може використовуватись соціальними педагогами, батьками, соціальними працівниками.

Апробація результатів дослідження. Матеріали дослідження обговорювались на засіданнях кафедри соціальної роботи, соціальної педагогіки та соціології (протокол від 01.11.2019 р. № 4, від 10.03.2020 р. № 9, від 13.04.2020 р. № 10), а також опубліковані у вигляді статті:

1.Соколенко О.Проблеми статевого виховання підлітків в загальноосвітній школі // Підсумкова збірка наукових робіт студентів та магістрантів факультету психології, історії та соціології “Сучасні соціально-педагогічні процеси в Україні: тенденції, реалії, перспективи», Випуск XII, Херсон, 2020. – С.

Структура роботи обумовлена її змістом та складається зі вступу, двох розділів, 6 підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Основний текст дослідження викладено на 54 сторінках.

РОЗДІЛ 1

СТАТЕНЕ ВИХОВАННЯ УЧНІВ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

1.1. Суспільно-історичні передумови статеного виховання учнів

«Питання статі цікавило людство протягом усієї історії його існування, а витокн сучасного статеного виховання знаходять свій початок з кінця XVIII століття. Ця проблема завжди була однією з найважчих у педагогіці, так як стосувалася інтимних сфер життя людини. Багато в чому невирішеною вона залишається і дотепер, що змушує теоретиків та практиків шукати вихід із ситуації, що виникла. Один із шляхів вирішення цієї проблеми бачиться у зверненні до історичного досвіду статеного виховання, його переосмислення в контексті сучасної дійсності через процеси діалектичного розвитку, виявлення конкретних підходів до проблеми статеного виховання, визначення детермінантів, які впливають на актуалізацію цієї проблеми у різних країнах. Вивчення досвіду статеного виховання показує, що процес його становлення і розвитку носив конкретно-історичний характер та прямо залежав від розвитку суспільства, його уявлень про норми статеної поведінки, конфесійних особливостей, сукупності культурних, соціальнополітичних, економічних та інших реалій, від рівня розвитку наукових уявлень тощо. Аналіз проблеми статеного виховання в історії педагогічної науки дає підстави стверджувати, що у давні часи статене виховання виступало переважно окремим аспектом морального виховання. Саме поняття “моралі”, “моральності” та “моральної підготовки дітей та молоді до подружнього життя” виступало в поєднанні із статеним вихованням. Народна мудрість вчить : “ найкраща підготовка молоді до сімейного життя - це приклад життя самої сім’ї, приклад батьків, їх взаємин, а дошлюбна підготовка в українському родинознавстві зводиться до

створення міцної, здорової, щасливої сім'ї, що не знає чвар і розбрату, а тим більше розлучень». Давню традицію має проблема статевого виховання молоді в Росії та Україні. Першооснови статевого виховання були закладені в народній педагогіці, що впродовж віків виробляла таку систему виховання, яка максимально враховувала самобутність і національні риси окремого народу. Здавна у процесі статевого виховання хлопчиків знайомили з “Кодексом лицарської честі”, що включало любов до батьків, вірність у коханні, дружбі, побратимстві, ставленні до Батьківщини; готовність захищати слабших, турбуватися про молодших, зокрема дітей; підкреслено шанобливе ставлення до дівчини, жінки, бабусі; непохитну вірність принципам народної моралі, духовності; вміння скрізь і всюди чинити благородно, виявляти лицарські чесноти; турботу про розвиток національних традицій, звичаїв, обрядів, бережне ставлення до рідної природи. Використання надбань народної педагогіки у вихованні майбутніх чоловіків і жінок, у якій закладено великий духовний потенціал українського народу, відображені у народній мудрості про жіночу вроду, чоловічу вдачу, людську гідність, у стосунках батьків і дітей, у вимогах до моральної поведінки юнаків і дівчат перед одруженням і в шлюбі, ідеалом чого була повна сім'я, рідна домівка, родинне вогнище [47].

«Народна мудрість у піснях, прислів'ях, приказках утверджує важливу роль сім'ї у житті кожної людини, так як “без щастя сім'ї – нема щастя на землі”, тому-то віками склалися народні традиції, спрямовані на виховання культури міжстатевих взаємин хлопця і дівчини, їх взаємопізнання, спілкування»[47]. В Українському народному календарі є безліч народних свят, де молоді люди знайомилися, відпочивали, створювали пари. Одним із таких свят було “свято Івана Купала – свято краси, молодості, кохання та спілкування парубка і дівчини. Молодь гуляла всю ніч: біля річки святково вдягнені, особливо привабливі, вони співали пісень, палили вогнище, перестрибували 25 його, взявшись в парі

за руки, мріяли про судженого і закликали долю” [13]. Особливо важливим для молодих людей був момент заручин та одруження, а шлюб без кохання засуджувався і вважався аморальним. На підтвердження цього народна мудрість говорить: “Мати, мати, що ж ти гадала, що за нелюбом світ зав’язала”, “Женись на дочці, а не на тещі” [47]. Заслуговують на увагу думки відомого українського педагога Г. Ващенка, який у своїй праці “Виховний ідеал”, розкриваючи загальнолюдські і національні цінності, пропонує покласти в основу виховання української молоді, формування сім’янина. Проаналізувавши історію становлення виховного ідеалу в українського народу, Г. Ващенко розглядає проблему статевої моралі та здорового побуту і зазначає, що “на високому рівні стояли у наших селах родинні відносини і статевая мораль. Наші хлопці, а особливо дівчата, виявляли високу стриманість. Відомо, що до революції восени й зимою українські хлопці й дівчата збиралися на досвітки. Тут вони часто засиджувалися до пізньої ночі... Часто було й так, що хлопець і дівчина, які вирішили в майбутньому одружитися, спали вкупі. Та, незважаючи на це, випадки порушення дівочої честі були в нас надзвичайно нечастими. При цьому дівчина, що порушила чистоту моралі, ставала предметом найсуворішого осуду від односельчан, ставилися до неї з великим презирством” [47]. Цнотливість нареченої цінувалася дуже високо, а легковажності дівчини не було виправдання. Висміюючи її поведінку (“Цілувала, а кого, і сама не знала”, “Як не дівка, то йди до дідька”), народ в той же час уболівав за зламану дівочу долю дівчини, а поведінка парубка, який збезчестив дівчину, осуджувалася. Тому-то, незайманість дівчат і порядність хлопців вважалися визначальними моральними якостями, що започатковували чесні стосунки між подружжям [47]. Наслідуючи українські традиції в галузі моралі, Г. Ващенко писав, що “... українську молодь треба виховувати в душі статевої чистоти і стриманості. Кожен українець мусить бути моральним у душі української традиційної моралі, заснованій на засадах

християнства. Це потрібне і для особи, і для суспільства. Статева розпуста призводить до розкладу родини, а розклад родини – до розкладу держави” [47]. Цінним внеском відомого російського педагога П. Блонського у сферу виховання молоді є розробка ним питань статевого розвитку і статевого виховання дітей та підлітків, наукова інтерпретація таких питань, як сексуальні переживання хлопців і дівчат різного віку, їх вплив на статеve життя в зрілому віці, психологія кохання, перше кохання та ін. “Образ, ідеал родини повинен засісти в душу глибше, опинитися вище від потреб сексуальності, які згодом розвинуться. І для цього, – зауважує К. Ушинський, – самим батькам треба бути в душі цілком чистими”. В той же час, Г. Ващенко вважав, що сьогодні “кожний українець мусить бути моральним”. Відповідно до християнської традиції, у шлюбі завжди має бути присутньою третя особа – особа самого Творця [47]. Водночас, як трактує народна педагогіка, статеve виховання в родині повинно постійно оберігати “межу сорому”, на що нам вказує сама природа. “Сором – це не ознака провінційності чи примітивізму, це ознака непоруйнованої живої душі, це – якість природовідповідна. Кому не соромно висловлювати непристойні речі перед дитиною, той має бути усунутий від виховання, як найбільша зараза”, – переконаний К. Ушинський [49]. Аналізуючи суспільно-історичні передумови статевого виховання молоді країн європейського регіону варто зупинитися на становленні статевого і сексуального виховання у навчальних закладах.

1.2.Характеристика основних понять дослідження

Будь-яке дослідження потребує коректного використання понять, кожен термін повинен бути ясно і чітко визначений. Під час виконання нашого дослідження, ми вирішили розпочати розгляд основних понять дослідження. **«Підлітковий вік** - період складних анатомо-фізіологічних змін в організмі

дитини. Фізичний розвиток підлітків характеризується великою інтенсивністю, нерівномірністю та ускладненнями, пов'язаними зі статевим дозріванням. У ньому виділяють три стадії: стадію, що передує статевому дозріванню, стадію статевого дозрівання і стадію статевої зрілості» [32]. Цей вік носить назву «критичного віку», бо саме в цьому віці спостерігаються «кризи підліткового віку», вони минають, а якщо батьки і вчителі не знають особливостей цього періоду, з'являються проблеми. У цей період підлітки потребують любові до себе, особливої уваги. Зникають труднощі, коли і батьки, і вчителі з порозумінням поставляться до змiну психіці дитини, уважають нові його тенденції, спрямують його життя на різні види діяльності.

«Статеве дозрівання - процес досягнення організмом такого анатомічного та фізіологічного розвитку, що робить його здатним до розмноження. Основною біологічною ознакою статевого дозрівання є вироблення дозрілих статевих клітин - яйцеклітин у особин жіночої статі (дівчат) і сперматозоїдів у хлопців» [32].

«Підліткова вагітність - це стан вагітності у неповнолітньої дівчинки-підлітка (зазвичай, у віці 13-18 років). Проблема підліткової вагітності виникає через невідповідність віку статевої та соціальної зрілості. Вік і критерії соціальної зрілості неоднакові в різних країнах світу і культурах»[32]. Вагітність дівчинки-підлітка має соціальні, медичні, психологічні та інші проблеми. У нерозвинених країнах підліткова вагітність розглядається як соціальне явище, бо там низький рівень освіти і висока бідність, що призводить до складних наслідків. А ось у розвинених країнах вагітність виникає після заміжжя, а в багатьох культурах і місцевих громадах супроводжується соціальним переслідуванням. Науковці європейських країн намагалися розкрити причини підліткової вагітності і обмежити їх кількість [32].

«Статеве виховання - система медико-педагогічних заходів з виховання у батьків, дітей, підлітків та молоді правильного ставлення до

питань статі. У складі більшої категорії «виховання індивіда» статеve виховання представляє один з видів його змісту. В деяких суспільствах ранне подружжя і традиційні ролі статей - це важливі чинники, що визначають частоту реєстрованої підліткової вагітності» [20]. Статеve виховання – це виховний процес, у якому задіяні і батьки і вчителі, психологи та соціальні педагоги. Під час виховних процесів слід враховувати вікові особливості школярів, бо саме у підлітковому віці дитина усвідомлює свою стать, закладається психологічна та емоційна основа сексуальності, з'являється сором'язливість або розв'язність, різкість, ласкавість, м'якість або грубість, злість, доброта, щедрість або скупість [23]. Підлітки засвоюють принципи спілкування людей різної статі, спостерігається еротична чутливість, яка проявляється внутрішніми відчуттями (зона геніталій). Хлопці-підлітків ще не можуть розгадати секрет народження дитини, а дівчата - таємниці материнства. Сексуальність сфера перебуває у стадії психологічних змін, збільшується статевий потяг, зростає інтерес до протилежної статі, інформація сексуального характеру стає цікавою. Поява вторинних статевих ознак викликає велику увагу обох статей, дає змогу відчути себе повноцінними чоловіками і жінками [24, с.19].

Статеve дозрівання відбивається і на психіці підлітка: з'являються викликані статевим потягом відповідні думки, формується чоловіча і жіноча психологія, присутній інтерес до протилежної статі, до сексуальної літератури, кінофільмів, розмов дорослих на інтимні теми. Але енергію і зацікавленість до сексу треба перевернути у різні види діяльності (туризм, спорт, музику та ін.), оскільки ранне збудження дитячої сексуальності затримує подальший психосексуальний розвиток і психологічно шкідливо, впливає на підлітка[24]. Юнацький вік особливий тим, що остаточно формується статева система і особистість досягає фізичної зрілості. Юнаки цей бурхливіший період переживають складніше, ніж дівчата, він характеризується різким зростанням еротичних інтересів і фантазій, підвищеною статевою збудливістю, потягом до осіб протилежної статі й

закоханістю. Юнацький період завершується первинною соціалізацією, громадським становленням, соціальним самовизначенням, формуванням духовних цінностей, активним входженням в суспільне життя [24, с.44]. Якщо вчителі і батьки знають про особливості юнацького віку, то проблеми, що можуть виникати на різних етапах статевого розвитку зможуть краще зрозуміти і допомогти дитині.

«У статевому вихованні учнівської молоді важливо зосередитися на формуванні моральних «гальм», які б запобігали відхиленням від норми у статевій поведінці, підготовці до сімейного життя. Педагоги повинні акцентувати на морально-психологічних питаннях, розв'язання яких сприяло б формуванню правильних взаємин між статями, унеможливило статево розпусту, заклало підвалини міцної сім'ї в майбутньому. Передусім необхідно виховувати в учнів повагу до себе, чоловічу та жіночу гідність [56]. В.Сухомлинський стверджував, що хлопці повинні отримати «чоловіче виховання», загартовуватись, робити важчі роботи, допомогати старшим і дівчатам. А дівчата, у свою чергу, мають отримати «жіноче виховання». Строгість дівчини, її нетерпиме ставлення до зла і несправедливості, вимогливість, прагнення бути яскравою, незалежною є своєрідним засобом виховання в юнаків чоловічих якостей. «Виховання стійких, мужніх, незламних, непримирених до зла жінок - це, на наш погляд, одне з найважливіших завдань формування людини» [39]. Хлопцям треба прищеплювати повагу до протилежної статі так, щоб юнак бачив у дівчинці майбутню дружину, подругу, матір своїх дітей, а не лише протилежну стать. Повага до протилежної статі є тим моральним гальмом, яке регулює взаємини між чоловіком і жінкою. Інтенсивну роботу щодо виховання сексуальної культури треба проводити саме в підлітковому віці, бо дівчата статево дозрівають швидше і розрив у стосунках хлопців і дівчат може позначитися на ставленні до протилежної статі в майбутньому [24, с.45].

«Сучасний науковець І.Бех виділяє такі види підготовки до дорослості: загальносоціальна підготовка це виховання почуття

відповідальності за свої вчинки; розуміння дорослості, формування у школярів здатності планувати і реалізовувати свій життєвий шлях, ознайомлення з особливостями сучасної сім'ї, її значенням у житті людини та суспільства; виховання бережливого ставлення до свого здоров'я і піклування про здоров'я інших, самостійно приймати рішення з життєво важливих питань; уміння вести тверезий спосіб життя; проблеми виховання дітей в сім'ї» [2; 3].

«Моральна підготовка - підготувати підлітків до створення родини та рис хорошого сім'янина, виховувати ніжність, доброту, чуйність, турботливість, терплячість, принциповість, вміння слухати й розуміти іншу людину, вірність й обов'язковість; виховання критичного ставлення до неправильних установок стосовно протилежної статі - негативізму, споживацтва, байдужості тощо; почуттів честі та гідності у між-статевих стосунках, ознайомити з системою вимог, яким повинна відповідати кожна стать, культурою та етикою поведінки в сім'ї; з правилами подружнього життя, організацією досвіду нестатевої любові»[3, с.33].

«Психологічна підготовка спрямована на розуміння іншої людини, її зовнішніх виявів і внутрішніх станів; уміння помічати переживання іншої людини, психологічно підтримувати її, розвиток психологічної привабливості особистості, здатність до контакту з іншими людьми, вміння спілкуватись і співпрацювати; формування таких рис, як симпатія, емоційна гнучкість, емоційна стабільність, розуміння потреб партнера, поблажливість, адаптивність, здатність поступатися; навчання розуміння психологічних відмінностей чоловіка і жінки, вміння враховувати їх у міжстатевому спілкуванні, готовності долати конфліктні ситуації у цих стосунках; ознайомлення з прийомами саморегуляції, зняття стресів, самоконтролю та самокорекції поведінки ознайомлення учнів з психологічними основами дружби і кохання, морально-психологічного клімату в сім'ї, етапами досягнення подружньої сумісності, умовами гармонізації сімейних стосунків; навчання розуміння психологічних відмінностей чоловіка і жінки, вміння

враховувати їх у міжстатевому спілкуванні, готовності долати конфліктні ситуації у цих стосунках; ознайомлення з прийомами саморегуляції, зняття стресів, самоконтролю та самокорекції поведінки» [57].

«Правова підготовка. – школярі повинні ознайомитись з основними положеннями сімейного права; знати порядок укладання шлюбу, що він має бути державно зареєстрованим; засвоїти права і обов'язки подружжя, правовідносин між ними та майнових відносин, а також правовідносин між батьками і дітьми; пояснити що є державні акти, що позбавляють материнських і батьківських прав та усиновлення; ознайомитись з причинами, правовими, соціальними, економічними, психологічними наслідками розлучення, аліментними зобов'язаннями розлучених; з окремими положеннями кримінального права, що стосуються кримінальної відповідальності за ухиляння від лікування венеричних хвороб, незаконне проведення абортів, зґвалтування, розбещення неповнолітніх та задоволення статевої пристрасті неприродним способом з умовами укладання шлюбного контракту і виховання адекватного ставлення до цього правового акту» [2, с.23].

Господарсько-економічна підготовка. «Установка на рівномірний розподіл праці вести домашнє господарство між усіма членами сім'ї, подолання хибних установок про поділ домашньої праці на чоловічу й жіночу, а по суті, лише на жіночу; прищеплення навичок ощадливості, економності, планування сімейного бюджету навчання учнів раціональної організації домашньої праці (точний перелік справ, визначення послідовності й тривалості виконання кожної справи, одночасне виконання кількох справ, розподіл особливо складних справ на більш тривалий період» [58].

Естетична підготовка. Тут ми повинні сформувати уявлення про естетичну культуру сім'ї і міжстатевих стосунків; розвиток у молоді хорошого смаку (вміння вдягатися, користуватися прикрасами, косметикою, сервірувати стіл тощо), правильне ставлення до моди, дотримання міри в усьому; розкриття значення мистецтва в житті сім'ї, стимулювання інтересу до різних

видів мистецтва, вміння створювати домашню бібліотеку, фонотеку, колекціонувати тощо; навчання розумної організації дозвілля і культурного відпочинку; розширити уявлення про естетику побуту й бажання вносити прекрасне в побут (красивий інтер'єр, квіти, гармонія в усьому); виховання у школярів поваги до сімейних традицій, бажання примножувати їх, уміння організовувати сімейні свята [59]. Статеве виховання школярів закладене в навчальних програмах з різних предметів. На уроках з рідної мови, читання, природознавства у молодших класах діти знайомляться з такими важливими питаннями, як материнство і батьківство; статеві відмінності в природі та суспільстві; сім'я, права і обов'язки її членів, взаємодопомога, сімейні традиції; розподіл обов'язків під час виконання певної роботи; чоловічі й жіночі професії. Школярі середніх і старших класів на уроках української літератури пізнають красу рідного народу, уявлення про щастя, під яким розуміють не лише кохання та сімейне благополуччя, а й правильний вибір місця в житті, прагнення до кращого майбутнього, поєднання особистого й суспільного. Уроки історії знайомлять учнів з розвитком шлюбно-сімейних відносин, з сім'єю як соціальним явищем, історією моногамного шлюбу. Уроки правознавства дають змогу пізнати основи законодавства про сім'ю, шлюб, державний захист сім'ї та дитинства[44].

1.3.Принципи статевого виховання

Характерним для підліткового віку є стан розвитку психіки і пізнавальних процесів, зростає активність й самостійність, змінюється мотиви навчання. Основним видом діяльності залишається навчання. У підлітків в цей період удосконалюється сприйняття [32, с.12]. Зазнає якісних змін мотивація навчання, сам процес вимагає від підлітків здатності зосереджуватись на змісті навчальної діяльності. У цей період підліток прагне виховувати в собі здатність бути уважним, контролювати свою поведінку і дії, вони прагнуть дійти до суті матеріалу, застосовуючи при цьому порівняння, зіставлення, узагальнення, класифікацію. ідвищується

Рівень абстрагування підвищується, пам'ять набуває більшої логічності, довільності й керованості, формуються системи прямих і зворотних логічних операцій, міркувань та умовиводів. На уроках розширюються і поглиблюються пізнавальні інтереси учнів, вони використовують різноманітні засоби запам'ятовування: логічну обробку матеріалу, виділення опорних пунктів, складання плану, конспектування стає більш вибірковою, зростає інтерес до навчальних предметів. Удосконалюється і мовлення у підлітків, вони спілкуються між собою. Красиво користуватися словом підлітки вбачають свою інтелектуальну силу, ознаку свого авторитету в колективі, посилюється інтерес до алегорій, крилатих слів і метафор, що підсилює виразність мови. Діти добре розуміють гумор, користуючись внутрішнім мовленням, вони шукають способи передачі своїх думок. У підлітковому віці поширюється інтерес у дітей до праці в школі і поза нею, усвідомлюється значення праці в житті людини. У цей період зростає фізична активність, підлітки здатні до тривалої систематичної праці, прагнуть її результативності. Ініціативність і творчість проявляється в праці, [32,с.55]. Значення ігрової діяльності зберігається, але набуває якісно іншого характеру за змістом і способами здійснення. Актуальними є такі ігри: творчі ігри - імпровізація і фантазування, відтворення історичних подій, сучасних ситуацій, драматизація, ігри-походи; інтелектуальні (шахи, шашки, розв'язування різних мисленнєвих завдань); спортивні ігри - футбол, хокей, волейбол та ін.; комп'ютерні, військові ігри тощо. Особливістю є те, що вони хочуть грати в колективі, предметом жвавих обговорень, критичних зауважень стають успіхи і помилки., проявляється підвищена емоційність, збуджуваність [32].

Період переходу від дитинства до дорослості це підлітковий вік і діти хочуть жити і діяти так, як живуть і діють дорослі. Вони відчують себе дорослими, але поведуть себе як діти: фантазують про майбутнє, прагнуть жити дорослим життям, хоча залишаються дітьми. Ці суперечності під час спілкування потребують значного такту, делікатності, обережності, які

є суттєвими у процесі нормального розвитку. Відбувається переоцінка цінностей, прагнення до самостійності, самооцінка набуває не меншого значення, ніж оцінювання його дорослими. Підліток прагне розібратися в собі, у своїх інтересах, бажанні порівняти себе з іншими та оцінити їх якості. Вразливість підлітка спостерігається у бурхливих реакцій на зауваження, поведінка не стабільна, не завжди поєднуються слова, почуття та дії. Спостерігаються бурхливі емоції, галасливість, переходи від піднесення до нестриманості, від надмірної рухливості до спокою, байдужості. На зміни настрою може вплинути погана оцінка, неувважність дорослих до інтересів і почуттів, розчарування в друзів, втручання в його життя. У підлітковому періоді зростає здатність до подолання труднощів, зміцнюється сила волі підлітка, виявляється рішучість й наполегливість. Підліток іноді не розуміє, в чому саме полягає сила волі, за силу волі приймається негативізм, що виявляється в небажанні підкорятися дорослим і правилам поведінки [24]. Колективне слово має важливе значення для підлітка, бажання зайняти своє місце в колективі, стати лідером, діяти заради колективу або заради себе – все це є виявом внутрішніх, неусвідомлених вчинків дитини. Великого значення підліток приділяє дружбі, відносини набувають такого характеру: просто товариші, близький товариш, друг. Дружні взаємини з батьками є головним фактором у формуванні характеру підлітка, природним є те, що втрачається наслідування авторитету, підкорення. Він є вже напівдорослою людиною, може оцінювати і людей і їх вчинки, вчиться відстоювати свої принципи [24,с.34]. Хороші взаємини з батьками вимагають від підлітка відвертості.

Особливістю підліткового віку є прискорене статеве дозрівання, що пов'язане з акселерацією. Цей феномен проявляється в анатомофізіологічних змінах організму. Як вважають дослідники що акселерація це не тільки прискорення росту й статевого дозрівання, а затримка темпу психічного розвитку.

Акселерацію розглядають з різних точок зору: Наприклад геліогенна

теорія. Вона побудована на впливі сонячного випромінювання на дітей, що багато часу перебувають на сонці, тому й стимулюється їхній розвиток. Теорія гетерозії побудована на вивченні впливу міжнаціональних шлюбів на розвиток дитини; теорія урбанізації заснована на фактах переселення селян, що призводить до прискорення статевого розвитку; нітритивна теорія будується на результаті хорошого вітамінізованого харчування. Результатом поліпшення і вітамінізації харчування. Процес ретардації протилежний акселерації - значне відставання розвитку дитини від статистичних психофізіологічних показників. Ретардація може бути наслідком алкоголізму батьків, спадкової хвороби батьків, народженні дітей у пізньому віці. Завдяки ретардації діти відстають не тільки у фізичному розвитку, а й у психічному.

«Репродуктивна сфера включає два компоненти: поведінка статева і материнська. Прагнення задовольняти потреби репродуктивної сфери забезпечується потужними мотиваційними механізмами, що мають складний розвиток в онтогенезі. Особливістю «біологічного проекту» репродуктивної сфери є незв'язаність обох її блоків в суб'єктивній представленості. Тому і логіка розвитку цих форм поведінки в онтогенезі самостійна. Опредметнення мотиваційних основ ставлення до дитини забезпечується реакцією на ключові дитячі ознаки, в результаті чого немовля набуває самостійну цінність. При розділеності в суб'єктивній представленості материнської та статевої сфер ставлення до дитини не піддається впливу з боку статевої поведінки. З виникненням свідомості і суспільства становище змінюється. По-перше, соціально-культурні цінності повноправно беруть участь у розвитку материнської та статевої поведінки. По-друге, відбувається об'єднання батьківської і статевої поведінки у єдиний комплекс. Проте їх біологічна розділеність в суб'єктивній сфері провокує різну ступінь дисгармонії отриманої освіти. Великою проблемною для дівчинки-підлітка є рання вагітність, яка обтяжується факторами небажаності і «незаконності». Незаконність може стати головним фактором, бо впливає на незрілість

емоційно-вольової сфери, на ціннісно-сміслові орієнтації» [33].

«Можна виділити аспекти проблеми ранньої вагітності, що стосуються особливостей онтогенетичного розвитку репродуктивної сфери. Незавершеність розбіжності мотиваційних основ статевої та батьківської поведінки, яке має відбутися в цьому віці. До початку статевого дозрівання формування мотиваційних основ материнської поведінки в основному закінчується. Це відбувається в процесі взаємодії з власною матір'ю в пренатальному і ранньому постнатальному періоді онтогенезу, в рамках ігрової діяльності і т.д. У статевій поведінці в пубертатному віці відбувається активне завершення формування мотиваційних основ» [30].

Небажана вагітність у підлітковому періоді впливає не тільки на поведінку дівчини, а й на фізіологічний і психічний розвиток.

«У вагітних 15-16 років, які перебувають у шлюбі, відзначається тривожність, невпевненість в успішності виконання материнської ролі, орієнтація на обов'язкову допомогу старших, причому свої дії розглядаються, скоріше, як допомогу більш досвідченим родичам у догляді за дитиною. На чоловіка покладаються надії щодо забезпечення захисту, підтримки, організації всіх сторін життєдіяльності. Це перешкоджає розвитку материнської інтуїції, впевненості у власній компетентності щодо інтерпретації поведінки дитини, рефлексії своїх почуттів. Останнє є одним з істотних факторів розвитку емоційного компонента материнської поведінки. Крім того, виражений конфлікт між актуальним процесом становлення власних ціннісно-сміслових орієнтацій, характерним для цього віку, і необхідністю усвідомити завершеність минулого життєвого етапу, переходу в нову якість. Подібні особливості розвитку материнської поведінки і динаміки емоційного стану під час вагітності відзначені у майбутніх матерів, особистість яких має риси інфантильності, незрілості емоційно-вольової сфери тощо, тобто психологічно «ще не стали дорослими» до моменту вагітності» [28].

Однією з підструктур соціального інституту суспільства є освіта.

Досвід, культура, цивілізація стали запорукою розвитку суспільства, а не лише його функцією. Основним чинником формування суспільства й держави, науки та культури сьогодні є освіта, у якій вміщується два взаємопов'язані процеси. Це навчання — під керівництвом вчителя відбувається засвоєння учнями знань, умінь і формування навичок. Виховання — цілеспрямований розвиток дитини, засвоєння нею соціального досвіду, стандартів поведінки, цінностей культури. На сучасному етапі змінюються підходи до питань освіти й виховання. Національні освітні програми передбачають знання і розуміння учнями національних цінностей, цінностей сімейного життя, загальнолюдських, збереження репродуктивного, фізичного, психічного, соціального та духовного здоров'я нації, самостійності у прийнятті рішень. Для того, щоб виконати ці завдання, потрібно підвищити ефективність в сучасному навчально-виховному процесі усіх напрямів виховання, зокрема статевого, також і в сім'ї та громадськості. Проблеми статевого виховання в Україні зумовлена певними причинами: хибна обізнаність з різних джерел інформації: інтернет, ЗМІ, журнали, розмови з однолітками, тощо; прискорений розвиток дітей (акселерація); нівелювання більшістю неповнолітніх моральних цінностей; підвищена сексуальність підлітків та пов'язані з нею проблеми репродуктивного здоров'я. Такі негативні явища свідчать про неефективну роботу педагогів, психологів, що проводиться в напрямі статевого виховання, про слабку підготовку вчителів, низький рівень культури батьків.

«Термін «статеве виховання» означає вплив середовища на психосексуальний розвиток і формування індивіда. Середовище може бути різним, і його вплив не завжди передбачуваний, запланований і бажаний. Статеве виховання має свої цілі, що відповідають програмі, конкретних відповідальних виконавців. На формування підлітка впливають не лише батьки і вчителі, сімейний і шкільний устрій, а й вулиця, громадські установи, весь суспільний лад» [24]. Статева соціалізація — це процес, що передбачає засвоєння соціального досвіду в міру входження в соціальне

середовище, систему соціальних зв'язків осіб чоловічої та жіночої статі, процес двосторонній за характером. Цілі й програми статевої соціалізації не формулюються. Зорієнтована соціалізація на засвоєння теперішнього соціального досвіду, а виховання виростає з минулого і орієнтується на майбутнє. Отримання знань зі спілкування з однолітками, випадкових спостережень, знайомства з художньою або сексуальною літературою ми можемо розглядати як статево виховання в структурі соціалізації. Цілеспрямований спосіб інформування юного покоління пов'язане із аспектами життя статі. Виховання і навчання— це прогресивні форми соціалізації.

« Теоретично складним є питання про співвідношення статевого виховання та статевої (сексуальної) просвіти. І перше, і друге базується на отриманій інформації. Якщо вона залишається лише на рівні знань, то мова йде тільки про освіту. Якщо ж інформація сприяє формуванню поглядів, переконань, ціннісних орієнтацій і стійко відображається у поведінці, то можна говорити про виховання. Тож відокремити «виховне» від «просвітнього», або «навчального» — не завжди легко, як неможливо розірвати на частини цілісну життєву ситуацію. Щоб інформація мала виховне значення, її треба донести в яскравій, образній, емоційній формі. Важливі також її новизна і вік, в якому таку інформацію дитина, підліток отримують вперше. І, природно, така інформація має бути морально бездоганною, щоб виховання возвеличувало особистість» [44]

З медичного погляду статево виховання має утворити зв'язок установок, з проблемами психічного та сексуального здоров'я. Як визначають експерти Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), сексуальне здоров'я це комплекс пізнавальних, емоційних, соматичних і соціальних аспектів життя людини, що збагачують особистість, підвищують здатність до любові комунікабельніст. Статево виховання передбачає здатність насолоджуватися сексом та контролювати свою сексуальну поведінку, щоб відповідати нормам соціальної етики, свободу від страху, неадекватних уявлень про

людську сексуальність. Медична мета статевого виховання полягає у допомозі молодим людям сформувати індивідуальну сексуальну поведінку. Створення ефективної системи статевої (сексуальної) просвіти, служби сім'ї та сексопатології неможливе без одночасного і навіть випереджувального розвитку теоретичної сексології, в тому числі її еволюційно-біологічних, психологічних, соціологічних та етнокультурних аспектів. Наприкінці XIX ст. обумовлена прагненням до збереження традиційних укладів потреба в статевому вихованні вже не забезпечувалася системами вікових традицій і змушена була шукати опору в природничо-науковому вивченні статі та сексуальності [44].

«Сексуальна революція» XX ст., відображена сексологією, що стимулювала її розвиток, — процес суперечливий і неоднозначний. Зворотною стороною індивідуалізації будь-яких, в тому числі й сексуальних відносин є дегуманізація, тож розуміння статевого виховання як аспекту прикладної сексології не лише не знімає, а й актуалізує розуміння його як виховання морального. Саме моральні установки визначають шляхи та цілі застосування даних теоретичної сексології у практиці виховання. Сексуальну просвіту слід диференціювати залежно від рівня фізіологічної зрілості підлітків. Її починають зі стадії формування сексуальності почуттям провини і допомагати звільнитися від тривоги, яка через старі традиції часто забарвлює пов'язані зі статтю переживання. Молодь має право самостійно і незалежно формувати й формулювати прийнятні й бажані морально-сексуальні норми, а ті, хто провадить статеve виховання, не повинні нав'язувати молоді свою мораль. Єдина обов'язкова і культивована норма — почуття відповідальності за характер і наслідки розділених з іншою людиною сексуальних стосунків [44]. Нести відповідальність за народження незапланованих дітей моральний обов'язок усіх, бо не навчили використовувати контрацептиви, а позбавлення дитини шляхом аборта морально засуджується. Інформування підлітків про стать, сексуальність, цим займається організоване виховання, а формування правильної

сексуальної поведінки розглядається як справа сім'ї.

« *Рестриктивне (репресивне) статеве виховання.* Ознайомлення дітей з фізичними ознаками і проявами статі вважається небажаним. Це стосується оголення — навіть маленькі діти не повинні оголяти геніталії на людях. Інформація про репродуктивні процеси й функції подається дуже поступово і обережно, рекомендується пояснювати на прикладах рослин, а не тварин, щоб уникнути передчасних уявлень про біологічну природу відтворення людини. Ознайомлення з тілесно-фізіологічними аспектами статі й сексуальності підпорядковане принципу: краще «надто пізно», ніж небезпечно дуже рано» [44].

Не прийнято з підлітками обговорювати сексуальні проблеми, венеричні захворювання, нетрадиційні форми сексуальної поведінки до кінця статевого дозрівання, подібних тем треба уникати. Підлітки хочуть отримати від дорослих повну інформацію про сексуальність, але наражаються на протидію. Обізнаність стимулює інтерес до сексуальності та наштовхує до експериментів.

«*Золота середина – це стратегія і тактика моделі* », яка зможе допомогти побороти розчарування і шкоду іншим у сексуальних відносинах, пом'якшити перехід до дорослого життя, полегшити особистісний і психосексуальний розвиток. Кожна модель ні краща, ані гірша. Перша модель говорить про загрозу сексуальної анархії, а рестриктивна модель врівноважує думки, що природа візьме своє. Людина може керуватись цими моделями, що добре для однієї родини, не дуже добре для іншої. Ефективність сексуального виховання залежить від культури нації, способу життя родини, заборон масової свідомості[44].

Статеве виховання має свої принципи:

« *Принцип реалістичності* має на увазі побудову статевого виховання на основі реалістичного розуміння статевої диференціації, статевих відмінностей і сексуальності людини, а не на основі «позитивних» чи «негативних» крайніх стереотипів повсякденного здорового

глузду. Нереалістичні вимоги до статевого виховання, звернення до нього як до невідкладного радикального засобу вирішення вже наявних проблем, перетворення його в «профілактику сексуальності» дескредитує саму ідею статевого виховання» [18].

«*Принцип перспективної ініціативи* виходить з того, що, розвертаючись в сьогоденні і виходячи з досвіду минулого, статеве виховання спрямоване на підготовку до майбутнього, а тому має враховувати актуальне для молодого покоління прогнозування перспектив» [18].

«*Принцип активності* спонукає не чекати проблемної поведінки, а користуватися всіма прийнятними ситуаціями, а за необхідності створювати їх, щоб забезпечити підлітків необхідними установками та інформацією [18].

«*Принцип оптимізації* завдань диктує необхідність гнучко й оперативно співвідносити перспективні цілі статевого виховання з немінучими обмеженнями його можливостей» [18].

«*Принцип вироблення індивідуальних і соціальних значень* передбачає те, що молоде покоління має не лише дізнаватися про стать і стосунки між статями, а й формувати індивідуальне емоційне ставлення до них, співвіднесене з соціальним значенням певних проявів статі» [44].

«*Принцип адресності*: статеве виховання — це неподання всім одним і тих самих «істин», догм у застиглій формі. Статеве виховання (методи, стиль, обсяг інформації та її повнота) має відповідати рівню психічного і фізичного розвитку, враховувати соціальний та культурний рівень аудиторії, регіональні стереотипи масової свідомості та ін» [44].

«*Принцип комплексності* диктує планування й оцінку конкретних заходів як структурних елементів загальної системи виховання, соціалізації та освіти.

Принцип безперервності характеризує динаміку статевого виховання як безперервного, послідовного і наслідуваного процесу, що починається з раннього віку і кожний етап якого стає основою для подальших етапів [60].

РОЗДІЛ 2

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА РОБОТА З ВИХОВАННЯ РЕПРОДУКТИВНОЇ КУЛЬТУРИ ДІВЧАТ-ПІДЛІТКІВ В ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

2.1. Фактори, що впливають на репродуктивне здоров'я молоді

До чинників ризику для репродуктивного здоров'я належать:

- екологічне середовище, порушення режиму праці й відпочинку, радіація.
- шкідливі звички: тютюн, алкоголь, наркотики;
- несприятливий для здоров'я спосіб життя :хронічний стрес, безладні статеві зв'язки , низька фізична активність, нераціональне харчування,
- низький рівеньжиття, безробіття ;
- недоступність медичних послуг;
- негативні спадкові чинники;
- недоступність послуг з консультування та інформування.

Статеве виховання та репродуктивне здоров'я підлітків[41].

Негативний вплив на організм має куріння, нікотин, наркотична отрута. При згоранні тютюну утворюється дим, що містить оксид вуглецю, аміак, синильну кислоту, смолисті речовини , а не тільки нікотин. Особливо він впливає на органи дихання, серцево-судинну і нервову системи, травлення. Народжені діти від матерів які курили під час вагітності, мають нестійку і слабку нервову систему, відстають у рості і розвиваються повільніше ніж їх однолітки.

Коли починає палити підліток, він не розуміє якої шкоди завдає своєму організму. Куріння впливає на розвиток психіки. Першою постраждає пам'ять дитини, спостерігається підвищена стомлюваність, млявість, знижується вага, порушується робота центральної нервової системи

«Паління в підлітковому віці негативно впливає на всі фізіологічні системи, зокрема й на процес дозрівання репродуктивної системи. Ситуація

ускладнюється тим, що наслідки цього підліткового паління можуть позначитися пізніше, тоді, коли вже дозрілі чоловік та жінка вирішують народити дитину. Можливо, у цей час вони вже кинули курити, але наслідки підліткового паління негативно впливають на них самих та на здоров'я їхньої майбутньої дитини. Наслідки паління становлять загрозу й на генетичному рівні, оскільки позначаються на потомстві в другому й третьому поколінні. Наркотик - це отрута, він повільно руйнує мозок людини, її психіку, внутрішні органи. Клей «Момент» або бензин перетворюють людей у розумово неповноцінних всього за 3-4 місяці, коноплі - за 3-4 роки. Вживають морфін через 2-3 місяці втрачають здатність до діяльності, перестають доглядати за собою, втрачаючи людську подобу. Люди, які вживають кокаїн, живуть не більше чотирьох років. Вони або гинуть від розриву серця, або від того, що їх носова перегородка тоншає, що призводить до смертельного кровотечі. При вживанні ЛСД людина втрачає здатність орієнтуватися в просторі, у нього виникає відчуття, що він вміє літати і, повіривши у свої можливості, стрибає з останнього поверху. Всі наркомани довго не живуть, незалежно від виду вживаного наркотику. Вони втрачають інстинкт самозбереження, що призводить до тому, що близько 60% наркоманів, протягом перших двох років після прилучення до наркотиків, роблять спробу до самогубства. Багатьом з них це вдається»[44].

Негативно впливає на репродуктивне здоров'я і алкоголь, що порушує спадковий матеріал статевих клітин. У батьків, які зловживають алкоголем народжуються неповносправні діти. Видатний лікар Гіппократ говорив: «причиною ідіотизму, епілепсії та інших нервово-психічних ахворювань у дітей є пияцтво їхніх батьків». Сильну отруйну дію алкоголь справляє на організм майбутніх батьків: знижує опірність до інфекцій, порушує обмін речовин, впливає на репродуктивну систему організму, негативно впливає на статеві клітини — яйцеклітинам у жінок і сперматозоїдам у чоловіків.

Підліткам треба знати:

- що у жінок швидше виникає алкогольна залежність, бо жіночий організм

чутливіший до алкоголю;

- у ранній період вагітності зародок або гине, або порушується його розвиток під впливами алкоголю;
- діти, що народжуються від матері, що зловживає алкоголем мають маленьку масу, погано розвиваються і вчать, часто хворіють;
- згасає інстинкт материнства у питущої жінки, вона не піклується про дітей і відмовляється від них.

Порушують генетичний розвиток статевих клітин і наркотики, діти народжуються каліками, з порушенням нервової системи, а найчастіше не народжуються, оскільки ембріогенез на початковому розвитку просто гине. Дія наркотиків розповсюджується на ендокринну систему, що впливає і на репродуктивне здоров'я, знижується здатність до зачаття, згасає статевий потяг.

Статеве життя підлітка має багато негативних наслідків, бо фізіологічно й психологічно організм не готовий до цього. Психологічно підлітки не можуть взяти на себе відповідальність, бо економічно і соціально залежать від батьків.

Вагітність дівчини-підлітка шкідлива для організму, протікає вона важко, роди проходять з ускладненнями, з'являється проблема соціального характеру. Дівчина не підготовлена до виховання дитини, бо вона ще сама потребує батьківської опіки. Венеричні захворювання, що спостерігаються у підлітковому віці негативно впливають на статеве життя, що пов'язане з великим ризиком. Рання вагітність переноситься психологічно важко. Раннє статеве життя часто призводить до інфекційних захворювань статевих органів. Коли жінка сформована фізично і психологічно, тоді материнство є бажаним та щасливим.

Зазвичай статеве життя починають підлітки необізнані, з несформованими моральними принципами, ті хто легковажно ставляться до свого здоров'я, не знають особливостей свого власного розвитку, з низьким рівнем сексуальної культури, невмінням будувати свої стосунки відповідати за

них. Сьогодні в Україні змінюється медико-демографічна ситуація, погіршується репродуктивне здоров'я. Жінки не хочуть народжувати дітей, які проявляються в погіршенні репродуктивного [1].

«Як відомо, усі дорослі проблеми мають глибокі коріння у дитинстві. Формування стану здоров'я дитини починається задовго до народження у залежності від стану здоров'я батьків та умов народження, забезпечуючи «здоровий старт життя». В Україні особливу тривогу викликає зростання поширеності ожиріння, групи часто хворіючих дітей, патології щитовидної залози, ріст раку шийки матки, а також сексуальної активності підлітків та недостатня їх підготовленість до захищених статевих стосунків, що в свою чергу призводить до порушення менструальної функції, безпліддя та невиношування вагітності»[1].

Негативний вплив на стан репродуктивного здоров'я майбутньої жінки мають аборти у підлітковому віці. Статистика показує, що протягом року збільшується кількість вагітностей у дівчат підліткового віку, а частина з них закінчується медикаментозним або абортивним прериванням вагітності. Починаючи з 12 річного віку дівчата фізично змінюються: набувають зрілості, виглядають старшими, але морально, психологічно та інтелектуально ще далеко незрілими. Психологи, лікарі-генекологи, сексопатологи називають цей вік «перехідним» або «штормовим», тому співвідношення різних факторів впливу необхідно враховувати під час виховного процесу, це й оптимізація учбового процесу, порушення режиму дня, захоплення комп'ютерними іграми, гад житами, тютюнопаління, вживання алкогольних напоїв, токсикоманія [34]

Підлітки, які зіткнулись з реаліями життя, розуміють, що дитинство закінчилось, дитячі фантазії підлягають переосмисленню, різко змінюється сприйняття реального світу. Із статевими і фізичними змінами організму, виникає почуття збентеження, розгубленості, страху, а такий стан порушує здоров'я дівчинки-підлітка в цілому.

Забезпечення інтелектуального, економічного та політичного резерву

суспільства України, відбудеться тоді, коли буде збережене репродуктивне здоров'я жінок.

2.2. Шляхи профілактики підліткової вагітності в умовах загальноосвітньої школи

Організація роботи в загальноосвітній школі щодо репродуктивного здоров'я підлітків, її форми можуть бути різні. Наприклад, фрагменти уроків і окремі уроки в рамках таких навчальних предметів як біологія, суспільствознавство, історія, факультативні заняття, заняття з психологом і соціальним педагогом [48].

«Семінари для батьків, тематика, зміст та організація яких відповідає їхнім запитам. Під час таких бесід потрібно зосередити увагу батьків на те, що вони повинні допомогти своїм дітям виробити навички відповідальності. При цьому батьки повинні враховувати, що приймати відповідальні рішення, зокрема що стосуються свого здоров'я, може лише людина, має почуття власної гідності і впевненість у собі. Саме ці якості необхідні для того, щоб підлітки могли протистояти тиску однолітків, склоняючих їх до вживання алкоголю та наркотиків, до передчасного початку сексуальних відносин, нехтування заходами профілактики ПСШ та СНІДу. Самостійна відповідальність у прийнятті рішень є гарантією того, що інформація використовується правильно».

«Школа може давати батькам книги, брошури, іншу літературу з питань профілактики сексуальних відносин підлітків та пропонувати списки рекомендованої літератури по цій темі, вказувати, де батьки можуть таку літературу дістати. Батьків можна залучати до встановлення зв'язків з молодіжними та громадськими організаціями, з якими школа могла б співпрацювати в галузі збереження репродуктивного здоров'я підлітків. Консультації для учнів і батьків у центрах здоров'я. Робота з громадськістю. Крім школи та батьків, на формування світогляду дітей і підлітків, на їх погляди: звички і поведінку великий вплив надає докільця - старші брати і

сестри, знайомі, молодіжні компанії, особливо компанії, більш старших і авторитетних молодих людей; молодіжні та інші громадські організації, а також те, які погляди і моральні цінності пропагують телевізійні передачі та інші засоби масової інформації, реклама [34].

Для підвищення ефективності роботи з охорони репродуктивного здоров'я підростаючого покоління потрібно говорити про цю проблему, розповсюджувати інформацію в самих широких колах громадськості. Спільні зусилля всіх зацікавлених осіб та організацій можуть допомогти підліткові вибрати правильну життєву позицію щодо свого здоров'я.

Досягнути цієї мети можна шляхом виконання різноманих форм роботи соціального педагога з громадськістю:

- залучення місцевих підприємств до пропаганди профілактики ПСШ та СНІД, наркоманії та тютюнопаління.
- спонукання школярів малювати плакати, що пропагують охорону репродуктивного здоров'я.

Число абортів, штучне переривання вагітності залишається основним методом регулювання народжуваності. Багато абортів свідчить про низький рівень знань про сучасні методи контрацепції, про низьку якість наданих послуг з планування сім'ї, про недоступність контрацептивів[37].

« Проблеми охорони репродуктивного здоров'я невіддільні від проблем охорони сексуального здоров'я і повинні розглядатися виходячи з рівності прав чоловіків і жінок на репродуктивне та сексуальне здоров'я. Людська особистість проявляється мільярдами способів, одним з яких є сексуальність, що впливає на думки, почуття, взаємодії і сприяє тієї енергії, яка спонукає людей шукати любові, контакту, тепла, близькості і досягати, таким чином, психічного і фізичного здоров'я. Однак сексуальність може іноді виражатися і таким чином, коли ставиться під загрозу здоров'я, як окремих осіб, так і сімей (хвороби, що передаються статевим шляхом, небажана вагітність, насильство і т.д.)» [50].

Відносини між статями, сексуальність людини впливають на уміння

молодих підтримувати своє здоров'я. Не можна не визнати, що правильне відношення до інтимного життя є значущим питанням гуманітарного розвитку. Забезпечення медичної допомоги у сфері охорони репродуктивного здоров'я має базуватися на принципах поліпшення здоров'я кожної людини. Надання людям знань і можливостей для охорони себе від безпорядного сексуального життя, було і залишається важливим, бо зросла кількість сексуальних насильств, хвороб, що передаються статевим шляхом, тому люди мають доступ до якісної санітарної освіти.

Відрізняються за масштабом і характером потреби репродуктивного здоров'я у чоловіків і жінок, чоловіки не ставляться до цього з належною увагою, не уявляють собі потреби жінок в сфері сексуального здоров'я. Вони повинні взяти на себе відповідальність жіноче і за свою репродуктивну роль, усвідомлювали небезпеку в результаті раннього початку статевого життя і безладних статевих зв'язків. Потрібно, щоб і чоловік і жінка, що становлять пару, дбали про своє репродуктивне здоров'я, а служби планування сім'ї надавали доступну інформацію та послуги у галузі планування сім'ї [50].

2.3. Система заходів щодо виховання репродуктивної культури дівчат в умовах загальноосвітнього закладу

Виховання статевої культури підлітків важливе завдання загальноосвітньої школи, бо завдання її полягає в закладенні основ, орієнтирів для всебічного розвитку дітей. Перед педагогами школи, психологами, соціальними педагогами, батьками стоїть першочергове завдання – створити позитивну атмосферу, тому що підлітки повинні бути впевнені, що дорослі довіряють їм, вірять у них [18]. Дітям необхідно давати конкретні рекомендації, пояснювати про небезпечність ранніх інтимних стосунків, щоб вони розуміли, що такі стосунки не тільки фізична насолода, а й можливість завагітніти або зустрітися з венеричною хворобою. Розповідати, що помірність можлива, незалежно від того, яким було їхнє

минуле. Шкільна програма з виховання репродуктивної культури підлітків, повинна навчити, що єднання двох людей на інтелектуальному, емоційному та духовному рівні приносить сексуальну обізнаність.

Відомий педагог А.С.Макаренко зазначав, що основою для переконань, що стають основою моральності, треба озброїти людину знаннями, а потім виховувати вміння володіти інстинктами статі, виховувати вміння відповідальності за інших людей, за здоров'я майбутньої сім'ї [49].

Зі статевим дозріванням зростає і зацікавленість підлітків питаннями міжстатевих стосунків. Неприпустимою є тактика замовчування, уникнення та покарання дітей за непристойні, на думку старших, запитання. Ті підлітки, які обізнані в питаннях статевих стосунків, отримують «моральний імунітет» щодо інших джерел інформації та «освіти» вулиці. [6].

Узагальнюючи зазначимо, що статеве виховання школярів у загальноосвітньому закладі проходить не на належному рівні, бо принципів статевого виховання не дотримуються ні батьки, ні педагоги, воно повинно не бути відокремленим а відбуватись у взаємозв'язку з усіма іншими напрямками навчально-виховної роботи школи. Треба щоб форми, зміст та методи статевого виховання подавалися дітям з урахуванням вікових особливостей учнів, відповідали рівню їхніх знань із конкретних тем. Підлітки мають право на морально спрямовані відповіді щодо запитань на інтимну тему, мають отримувати інформацію індивідуально або в невеликій групі під час занять з психологом, соціальним педагогом, лікерем. Специфічні запитання щодо психологічної та фізіологічної сумісності майбутнього чоловіка й жінки можуть виникнути у старших дітей, бо їх уже цікавлять аспекти щодо створення родини, співвідношення фізіологічних, біологічних, психосексуальних якостей людей різних статей.

Завданнями статевого виховання у загальноосвітньому закладі має бути: формування в учнів позитивного ставлення до здорового способу життя, прищеплювання учням обох статей навичок спілкування та взаєморозуміння, здатність приймати усвідомлені рішення, планування родини та

відповідального батьківства; захист фізичного й репродуктивного здоров'я учнів; забезпечення учнів грамотною та систематичною інформацією.

«Необхідно використовувати у статевому вихованні різні форми та методи. Це й включення відповідних відомостей у різні навчальні предмети, і бесіди класного керівника та фахівців різного профілю (шкільні психологи, медики, соціальні працівники, працівники правоохоронних органів тощо) з учнями. Організаційними формами можуть бути: фрагменти уроків та окремі уроки в рамках таких навчальних предметів, як біологія, література, суспільствознавство, історія; із цією метою необхідно вводити відповідні зміни в навчальні програми, підручники та навчальні посібники з названих предметів без порушення загальної логіки, структури та змісту їх як предметів базисного навчального плану; факультативні заняття - необхідні навчально-методичні комплекти, що відповідають вимогам, які пред'являються до такого роду матеріалів. Бажано, щоб на вибір учнів були запропоновані різні варіанти предметів для факультативного вивчення, розроблені різними авторами й авторськими колективами; семінари для батьків - тематика, зміст та організація таких семінарів повинні відповідати їхнім запитам» [24].

Система заходів, які сприяють профілактиці підліткової вагітності та підвищують рівень статевого виховання підлітків

« **Класна година** «Що буває, коли діти грають в дорослі ігри: рання вагітність». Виховна година «Одвічніше всього іншого - любов, у пісні юності перше слово - любов» [54].

« **Цикл бесід з підлітками:** Сексуальна культура і здоров'я. .Стать і статева свідомість. .Психосексуальна культура і здоров'я. .Профілактика статевих розладів та ХПСШ (інфекційні хвороби, які передаються статевим шляхом). .Попередження зґвалтування та статевого насильства, статевих відхилень та збочень. .Раннє статеve життя неповнолітніх, його причини та наслідки: а) медико-фізіологічні; б) морально-психологічні; в)соціально-правові..Шлюб, сім'я та здоров'я. Пріоритет здоров'я в сім'ї. Запобігання

вроджених вад у дітей. Особливості здоров'я вагітної і породіллі: а) зміни фізичного здоров'я; б) зміни психічного стану. Планування сім'ї і попередження небажаної вагітності. Формування здоров'я дітей і принципи догляду за немовлям. Система охорони здоров'я матері і дитини в Україні. Формування, збереження і зміцнення фізичного і психічного здоров'я дітей, підлітків та молоді як основна умова здоров'я народу України»[36].

Програма з підготовки старшокласників до сімейно-шлюбних стосунків.

« Введення курсу «Етика і психологія міжстатевих взаємин» має забезпечити системне засвоєння старшокласниками бажаних моделей поведінки з протилежною статтю, сприяти засвоєнню певної суми знань про психологію чоловіка та жінки, захворювань, які передаються статевим шляхом, наслідки ранніх статевих зв'язків та вагітності. Курс можна викладати як факультатив або спецкурс, він може входити до інваріантної та варіантної частини типового навчального плану. Курс «Етика і психологія міжстатевих взаємин» також має сприяти: засвоєнню знань про психологію та соціологію шлюбу та сім'ї, багатогранні соціальні ролі чоловіка та дружини, батька та матері. Програма курсу передбачає вивчення п'яти розділів: «Особистість», «Особливості міжособистісних стосунків», «Основи сімейних взаємин», «Сексологічні основи сімейного життя», «Сім'я і діти». Особлива увага приділяється вивченню розділу «Сексологічні основи сімейного життя». Сьогодні весь світ говорить про фатальні наслідки епідемії захворювань, які передаються статевим шляхом: високий рівень смертності, сирітство, зруйновані сім'ї через ВІЛ/СНІД, ракові захворювання, високий рівень вагітностей, що закінчуються абортom, шкода, завдана немовлятам... Стає зрозумілим, що настала світова медична криза. Проте цього можна уникнути [53].

Такі проблеми вважаються поведінковими, бо з'являється шанс до неконтрольованих сексуальних стосунків. А які варіанти захисту? Ми можемо щось зробити? Розв'язання проблеми знаходить своє рішення у двох підходах до профілактичних методів, які застосовують у всьому світі. Основний підхід

ґрунтується на переконанні, про те, що бажано утриматись від дошлюбних статевих стосунків. Але цей підхід є насправді нереальним для багатьох підлітків, бо більшість із них хоче розпочати інтимне життя до шлюбу. Ураховуючи це, при складанні навчальних програм ми повинні зробити цей досвід якомога безпечнішим. Послідовники цього підходу зазначають, що сексуальні стосунки є нормальною частиною розвитку підлітка. Вивчення та порозуміння психології сімейних відносин у підлітковому віці має практичне щодо досягнення стабільності майбутнього сімейного життя. Ураховуючи вище зазначене нами було розроблено курс «Етика і психологія міжстатевих взаємин»

« Головним завданням курсу «Етика і психологія міжстатевих взаємин» є: . підвищення відповідальності молоді перед шлюбом і сімейним життям; формування у підлітків високого рівня етико-психологічної культури; підвищення соціальної престижності ролі батьківства та материнства; формування психологічної готовності юнаків та дівчат до шлюбу; опанування учнями навичок самоаналізу й саморозуміння, розуміння почуттів і мотивів поведінки оточуючих, уміння робити вибір і брати на себе відповідальність; засвоєння учнями навичок конструктивного спілкування, усвідомлення потреби в нових знаннях; посилення антиалкогольної та антинаркотичної пропаганди» [36].

« В основі такого курсу лежить принцип наступності, який дозволяє найповніше розкрити одну і ту ж тему у кожному класі з урахуванням вікових особливостей учнів. Особистісно зорієнтований підхід у статевому вихованні передбачає насамперед повагу до кожної особистості при міжстатевих стосунках. Ці стосунки будуються, по-перше, на визнанні суверенітету особистості, її індивідуальності, свободи вибору, думок, бажань, інтересів; по-друге, на визнанні позитивного в особистості; по-третє, на основі створення оптимістичної перспективи та визнанні прав і обов'язків кожної особистості. З боку вихователя особистісно зорієнтований підхід у статевому вихованні є основою педагогічної позиції, фактором, який

визначає, наскільки педагог спрямований на дитину, її особистість. Даний підхід обумовлює стратегію діяльності вихователя за умови застосування таких принципів, як: суб'єктності - утверджую повагу до особистості, до світу емоцій та переживань, дій і вчинків, що пов'язані зі статевим розвитком дитини, і водночас сприяє формуванню поваги до дитини до себе та до інших, виключає догану, наказ вихователя, передбачає взаємоповагу, взаємодопомогу вихователя й вихованця; орієнтація на цінності людини та ціннісні ставлення - передбачає уважне та зацікавлене ставлення вихователя до вчинків, емоційних реакцій та ставлення підлітків до себе через вироблення таких моральних цінностей, як відповідальність, гідність, скромність, порядність тощо; природовідповідності - полягає у розумінні вихователем особливостей фізіологічного розвитку дитини, врахування індивідуальності кожного вихованця[32].

« Щодо підвищення рівня статевої вихованості підлітків то доцільно застосовувати тренінги як таку форму групового спілкування, при якій вирішуються різні проблеми його учасників, відбувається зміна установок, розширення знань, формування умінь, набуття досвіду між статевого спілкування. Такі тренінги допомагають організувати роботу в малих групах, групову взаємодію, прийняття рішень, норм, налагодити зворотний зв'язок і взаємо підтримку, тренування комунікативних умінь (уміння слухати, проявляти свої почуття, побажання, розуміти емоційний стан, мотиви та потреби людини, розв'язувати конфліктні ситуації»[32].

Тренінг дуже хороший спосіб підвищити свою компетентність у сфері міжстатевого спілкування. Підлітки вчать аналізувати причини перших труднощів, глибше пізнавати себе, однолітків і тим самим набувати певного досвіду спілкування з особами протилежної статі.

«Ураховуючи вікові особливості підлітків і теоретичні знання учнів, які вони здобули під час проведення спеціальних бесід, важливу роль у реалізації завдань тренінгу відведено різноманітним ігровим методикам. Рольові та імітаційні ігри, драматизації тощо мають виховний потенціал для

формування певних поведінкових правил, що, в свою чергу, сприяє підвищенню рівня статевої вихованості учнів. Зумовлено це тим, що перебування на різних позиціях під час гри, їх зміна, взаємини, до яких залучаються діти згідно з правилами, створюють сприятливі умови для набуття досвіду знаходити правильне вирішення конкретної життєвої ситуації відповідно до моральних норм. Участь у іграх розвиває самосвідомість дитини, її емоційні ставлення диференціюються, а сфера їхньої дії поступово, але неперервно розширюється» [32].

Сюжетно-рольова гра. Сутність її полягає в тому, що поставлена проблема розв'язується учасниками шляхом імпровізованого розігрування певної ситуації. Учасники гри мають знайти у діалогічному спілкуванні шляхи вирішення певних життєвих ситуацій. Основні правила такої гри: брати участь у сюжетно-рольовій грі повинні всі учні по черговому, така обов'язковість дещо приховує їхню ніяковість і долає боязкість; рольовій групі обов'язково надається деякий час для ознайомлення з текстом заданого діалогу; при виконанні сюжетно-рольової гри її учасники отримують позитивну оцінку і вдячність від групи; будь-який варіант вирішення ситуації сприймається серйозно, як життєва реальність, і стає предметом аналізу та роздумів; якщо сюжетно-рольова гра набрала гумористичного відтінку, потрібно це використати, почуття гумору дуже необхідне для сімейного життя і виховання дітей [32].

ВИСНОВКИ

Проаналізувавши психолого-педагогічну літературу, можна зробити висновки, що підготовка молодого покоління до сімейного життя є одним з пріоритетніших завдань загальноосвітніх навчальних закладів.

У ході дослідження було розкрито історичний аспект статевого виховання і з'ясувалось, що питання статевої відносин цікавило людство протягом усієї історії його існування. Це питання завжди було одним із головних у педагогіці, так як стосувалася інтимних сфер життя людини. Багато в чому невирішеним залишається і до теперішнього часу, тому змушує теоретиків та практиків шукати вихід із ситуації.

Дослідженням визначено особливості підліткового віку, що бурхливий фізіологічний і гормональний розвиток відбивається і на психіці підлітка: з'являються викликані статевим потягом відповідні думки, формується чоловіча і жіноча психологія, присутній інтерес до протилежної статі, до сексуальної літератури, кінофільмів, розмов дорослих на інтимні теми. Але енергію і зацікавленість до сексу треба перевернути у різні види діяльності, бо статистичні дані свідчать про ранні статеві стосунки.

Під час дослідження було висвітлено причини погіршення репродуктивного здоров'я жінок. Особливу тривогу викликає зростання поширеності дисфункції репродуктивної системи організму жінок: менструальні порушення, ожиріння, рак шийки матки, захворювання щитовидної залози, а також необізнана сексуальна активність підлітків, яка призводить до незахищених статевої стосунків наслідками яких є інфекційні, венеричні захворювання. Суттєвий вплив на негативний стан репродуктивного здоров'я майбутньої жінки мають рання вагітність та аборти у підлітковому віці.

Під час вагітності у ранньому віці можна зіткнутися з негативними факторами, такі як:

- велике фізичне навантаження на недозрілий підлітковий організм.
- психологічна неготовність майбутньої мами до відповідальності перед

майбутньою дитиною;

- більший ризик ускладнень від час перебігу вагітності;
- відсутня підтримка від родичів, партнера та друзів та осуд суспільства;
- вимушене припинення навчання.

У ході дослідження з'ясовано, що робота статевого виховання в загальноосвітніх закладах проводиться не ефективно. Соціальний педагог, психолог, педагогічний колектив мають розуміти цю загострену в суспільстві проблему. Наші наукові розвідки з теми дослідження засвідчили, що проведення занять із статевого виховання підлітків, краще проводити в індивідуальному порядку, у формі лекції або бесіди.

Ми пропонуємо проводити заняття для дівчат із статевого виховання в підгруповій формі, включаючи інтерактивні методи навчання, такі як мозковий штурм, рольові ігри та дискусії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Актуальні питання здоров'я дівчат-підлітків України. [Електроний ресурс] Режимдоступу:https://www.google.com/search?sxsrf=ALeKk02VUYGdp_JSgmb85kgRtMiNP02qoA%3A1592131201779&ei=gf7lXv7wLqGnrgSa14TIAg&q
2. Бех І. Д. Особистісно-зорієнтоване виховання : науково-методичний посібник / І. Д. Бех. – К. : ІЗМИ, 1998. – 204 с.
3. Бех І. Д. Проблеми методів виховання в сучасній школі / І. Д. Бех // Педагогіка і психологія. – 1996. – № 4. – С. 136–144.
4. Василенко О. Від теорії до практики статевого виховання школярів / О. Василенко // Рідна школа. – 2005. – № 4. – С. 32–36.
5. Василенко О. В. Педагогічні умови статевого виховання старших підлітків у позаурочній діяльності. — автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.07 — Теорія і методика виховання / О. В. Василенко. — К., 2006. — 20 с.
6. Сучасні тенденції статевого виховання учнівської молоді в країнах Євросоюзу.[Електроний ресурс] Режим доступу:
https://www.vspu.edu.ua/science/dis/des_18_3.pdf.
7. Гаубас С. М. Особливості статевого виховання дітей різного віку в сучасних умовах / С. М. Гаубас // Все для вчителя. – 2006. – № 1–2. – С. 22 –
8. Гончаренко С. І. Гуманізація освіти як першооснова розбудови освітньої системи України / С. І. Гончаренко // Освіта. – 1994. – 30 листопада.
9. Говорун Т. В. Стать та сексуальність / Т. В. Говорун. – Тернопіль : Богдан, 1999.
10. Гребенников И. М. Основы семейной жизни : учебное пособие / И. М. Гребенников. – М. : Просвещение, 1991. – 158 с.
11. Девярых С. Ю. Психосексуальная социализация молодежи и ее сопровождение в образовательной среде : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений, обучающихся по психологическим и педагогическим специальностям / С. Ю. Девярых. Смоленск : Изд-во СмолГУ, 2011. — 112 с.

12. Загальний і статевий розвиток підлітка [Електроний ресурс] – Режим доступу: <http://multycourse.com.ua/ua/page/18/97>
13. Культурно-історична традиція та історична свідомість [Електроний ресурс] Режим доступу: https://www.google.com/search?sxsrf=ALeKk02EPg_pDqCD399CzKMnqC0QGbVzvq%3A1592128350002&ei=XfPlXqe8PMaKmwWTy5GICA&q
14. Исаев Д. Н. Половое воспитание детей: медико-психологические аспекты / Д. Н. Исаев, В. Е. Каган. — Изд. 2-е, перераб. и доп. — Л. : Медицина, 1988. — 160 с.
15. Кравець В.П. Психолого-педагогічні основи підготовки школярів до сімейного життя / Тернопільський державний педагогічний університет. - Тернопіль : Богдан. - 1997. - 180с.
16. Кравченко Т. В. Статеве виховання школярів у вітчизняній педагогічній теорії та практиці 20–30-х років ХХ століття: дис. канд. пед. наук : спец. 13.00.01 — Загальна педагогіка та історія педагогіки / Т. В. Кравченко. — Херсон, 2009. — 198 с
17. Кодекс лицарської честі // Козацька педагогіка. – К. : Дніпро, 1990. – 36 с
18. Лещук Н. О. Статеве виховання і репродуктивне здоров'я підлітків та молоді : навч. посіб. / Н. О. Лещук, Ж. В. Савич, О. А. Голоцван, Я. М. Сивохоп.—К.,2014.—136с. — [Електроний ресурс] Режим доступу:https://www.thecompassforsbc.org/sites/default/files/project_examples/14_GrowHealthy_UKRv2.pdf
19. Макаренко С. Психологічні особливості статево-рольової ідентифікації учнівської молоді // Педагогічна думка. -2004. - №4. - с. 23-31.
20. Національна програма „Репродуктивне здоров'я 2001 - 2005". - Київ, 2001.
21. Необхідність статевого виховання як один з напрямів вирішення демографічного питання країни. —[Електроний ресурс] Режим доступу: <https://sexology.education/neobhidnist-statevogo-vihovannya-yak-odin-z-napryamiv-virishennya-demografichnogo-pitannya-kraini/>
22. Олійник Л. М. Статеве виховання : навч. посібник з питань статевого

виховання дітей від народження до юнацького віку / Л. М. Олійник. — Миколаїв : Принт-Експрес, 2010. — 112 с.

23. Основы сексологии = Human Sexuality / Уильям Г. Мастерс и др. ; пер. с англ. — М. : Мир, 1998. — 692 с.

24. Особливості статевого виховання молодших школярів [Електроний ресурс]. Режим доступу:

https://www.google.com/search?sxsrf=ALeKk027EIVn0Jv_cU7y7HTPw8bOyvNf9A%3A1592121548144&ei=zNjIXo2lCJGEmwX_maiQCA&q

25. Організаційно-педагогічні умови статевого виховання в українських закладах освіти — [Електроний ресурс] Режим доступу :

https://www.google.com/search?sxsrf=ALeKk01E2319aLc8JK6FqoAr4X_rZeOMpw%3A1592120654179&ei=TtXlXvu-Cq6vmwWPuqzgBw&q

26. Петрунько О.В. Актуальні проблеми сексуального виховання підлітків. - Київ, ДЦССМ, 2004.

27. Підлітковий вік та його характеристика — [Електроний ресурс] Режим доступу : <https://www.google.com/search?q=>

28. Підліткова вагітність – причини, ризики і способи поліпшення ситуації.

— [Електроний ресурс] Режим доступу : <https://www.google.com/search?q=>

29. Потапова А.В. Поговоримо відкрито : Кн. Для серед. шк. Віку / Худож. В.Г. Серцова. - К. Веселка, 1988. - 232 с.

30. Показники та соціальний контекст формування здоров'я підлітків: моногр. / О.М. Балакірева, Т.В. Бондар, Д.М. Павлова та ін.; наук. ред. О. Балакірева. – К.: ЮНІСЕФ, Укр. Інст соц. досліджень ім. О. Яременка. – К., 2014.

31. Посібник для тренерів з проведення просвітницьких занять з населенням з питань репродуктивного здоров'я і планування сім'ї / В. Вареніч, Голоцван, Н. Карбовська та ін. – USAID, 2012.

32. Психологічні проблеми статевої «освіти» молоді та статевого виховання підлітків [Електроний ресурс] Режим доступу:

[/https://works.doklad.ru/view/h6xrS5fkiFI/all.html](https://works.doklad.ru/view/h6xrS5fkiFI/all.html)

33. Профілактика ранніх статевих відносин у молодіжному середовищі. –

[Електроний ресурс] Режим доступу : <https://www.google.com/search?q=>

34.Репродуктивное здоровье и сексуальность подростков / под ред. А. М. Куликова. — СПб. : Взгляд в будущее, 2006. — 89 с.

35.Робочий зошит для самостійної роботи студентів медичного факультету з курсу «Основи сексології та сексопатології» / упоряд. Г.М. Кожина, Н.В.Георгієвська, І.В.Лещина, В.Є.Кришталь. – Харків:ХНМУ, 2018. – 85 с.

36.Репродуктивне здоров'я та відповідальна поведінка учнівської молоді. Посібник для тренера. Видання друге, оновлене. – Київ: Благодійний фонд «Здоров'я жінки і планування сім'ї», 2018. — [Електроний ресурс] Режим доступу:

<https://www.google.com/search?sxsrf=ALeKk03NjAjfWzal9b0HumOzpZYlRkx4Uw:1592114423993&q=>

37. Рівень поширення і тенденції вживання тютюну, алкогольних напоїв, наркотичних речовин серед учнівської молоді України: 2011/О.М. Балакірева (кер.авт.кол.); Т.В.Бондар, Ю.П.Галіч та ін. Український інститут соціальних досліджень ім. О.Яременка. - К.: ТОВ ВПК «ОБНОВА», 2011. 23.

38. Сексуальна революція: Причини та наслідки. Тетяна Орлова / Дзеркало тижня. № 44 (469) 15—21 листопада 2003. [Електроний ресурс] Режим доступу:

https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%83%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B0_%D1%80%D0%B5%D0%B2%D0%BE%D0%BB%D1%8E%D1%86%D1%96%D1%8F

39.Ситуаційний аналіз доступності засобів контрацепції для населення України. [Електроний ресурс] Режим доступу:

https://www.rhsupplies.org/uploads/tx_rhscpublications/DOC82.pdf

40. Стан репродуктивного здоров'я дівчат та дівчат-підлітків України/ Т. Ф. Татарчук [та ін.] // Здоров'я жінки. - К., 2011. - N 7. - С. 152-157.

41.Стан здоров'я дітей в Україні та основні медико-соціальні чинники, що впливають на його формування/ Н.Я. Жилка, З.А. Шкіряк-Нижник // Збірник наукових праць «Актуальні проблеми акушерства і гінекології, клінічної

імунології та медичної генетики», випуск 18, Київ-Луганськ, 2013. –С. 116 —
[Електронний ресурс] Режим доступу:

<https://www.google.com/search?q=%D0%90%D0%B4%D0%B6%D0%B5%2C>

42. Ставлення та погляди батьків щодо статевого виховання своїх дітей. Аналітичний звіт. Благодійний фонд «Здоров'я жінки і планування сім'ї», ГО «Український інститут соціальних досліджень ім. О. Яременка», 2011.

43. Стан та чинники здоров'я українських підлітків: [моногр.] / О. М. Балакірева, Т. В. Бондар, О. Р. Артюх та ін.: наук. ред. О. М. Балакірева; ЮНІСЕФ, Український інститут соціальних досліджень імені О. Яременка. – К.: Вид-во

44. Статеве виховання і репродуктивне здоров'я підлітків та молоді: навч. посіб. / Н. О. Лещук, Ж. В. Савич, О. А. Голоцван, Я. М. Сивохоп. – К., 2014. К.І.С.», 2011.

45. Статеве виховання підлітків в сім'ї. [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://studfile.net/preview/5252836/>

46. Статеве виховання школярів як складова діяльності соціального педагога а школі. [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://doi.org/10.28925/2078-1687.2018.4.9196>

47. Суспільно-історичні передумови статевого виховання учнівської молоді — [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://www.google.com/search?q=>

48. Сучасні моделі статевого виховання. [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://httpsstudfile.net/preview/7201280/page:12/>

49. Ушинський К. Д. Людина як предмет виховання / К. Д. Ушинський. / Вибрані твори : в 2 т. – К. : Рад. школа, 1983. – Т. 1. – С. 192–471.

50. Ушинський К. Д. Теоретичні проблеми виховання / К. Д. Ушинський / вибрані пед. твори : в 2 т. – К. : Рад. школа, 1983. –Т.1. – С.9–191.

51. Педагогічний аналіз концепцій сімейного виховання А.С.Макаренка та В.О.Сухомлинського. [Електронний ресурс] Режим доступу:

https://www.google.com/search?sxsrf=ALeKk03x9g_jFVsc1jRIkBCJnSEq45D0R
[A%3A1592138931888&ei=sxzmXtflNa_IrgS7nI](https://www.google.com/search?sxsrf=ALeKk03x9g_jFVsc1jRIkBCJnSEq45D0R)

52. Причини та шляхи вирішення проблем, що викликані кризовими явищами в підлітковому середовищі: Навчально-методичний посібник / Н.Малічева, Н.Г.Трухан, С.Я. Янакі, Т.О. Франко, О.В.Козловська-Слуцька. К.: Всеукраїнський культурно-просвітницький центр "Нове життя", 2009 104 с.
53. Цушко І.І. Психологічна служба системи освіти: досвід формування репродуктивного здоров'я молоді/ Електрон. дані. – Київ, Український НМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2014. - 1 електрон. опт. диск (CD-ROM), 12 см. [Електроний ресурс] Режим доступу: <http://lib.iitta.gov.ua/106495/1/%D0%A6%D1%83%D1%88%D0%BA%D0%BE%20%D0%9F%D1%81%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%87.%20%D1%81%D0%BB%D1%83%D0%B6%D0%B1%D0%B0.pdf>
54. Шляхи профілактики підліткової вагітності в умовах загальноосвітньої школи — [Електроний ресурс] Режим доступу: https://knowledge.allbest.ru/pedagogics/2c0a65635a2bc68a5d53b88421206c36_0.html
55. Що таке статеве виховання і чому це важливо. Благодійний фонд «Здоров'я жінки і планування сім'ї», Київ, 2014
56. Підготовка до сімейного життя - [Електроний ресурс] Режим доступу : <https://sites.google.com/site/openeuroland/gymnasium/parents/psychology/2011/stateve-vihovanna>
57. Етика і психологія міжстатевих взаємовідносин. [Електроний ресурс] Режим доступу: <http://dspace.univer.kharkov.ua/bitstream/123456789/12845/3/%D0%9B%D0%B5%D0%BA%D1%86%D1%96%D1%8F%205%20%D0%95%D0%A2%D0%98%D0%9A%D0%90%20%D0%86%20%D0%9F%D0%A1%D0%98%D0%A5%D0%9E%D0%9B%D0%9E%D0%93%D0%86%D0%AF%20%D0%9C%D0%86%D0%96%D0%A1%D0%A2%D0%90%D0%A2%D0%95%D0%92%D0%98%D0%A5%20%D0%92%D0%86%D0%94%D0%9D%D0%9E%D0%A1%D0%98%D0%9D.pdf>
58. Сімейно-побутова культура та домашня економіка: Навчальний посібник

/ За ред. Т.Б. Гриценко, Т.Д. Іщенко, Т.Ф. Мельничук. — К.: Вища освіта, 2004. [Електроний ресурс] Режим доступу: <http://nmcbook.com.ua/wp-content/uploads/2017/10/%D0%A1%D1%96%D0%BC%D0%B5%D0%B9%D0%BD%D0%BE-%D0%BF%D0%BE%D0%B1%D1%83%D1%82%D0%BE%D0%B2%D0%B0-%D0%BA%D1%83%D0%BB%D1%8C%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B0-%D1%82%D0%B0-%D0%B4%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D1%88%D0%BD%D1%8F-%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D1%96%D0%BA%D0%B0.pdf>

59. Роль сімї в розвитку особистості. [Електроний ресурс] Режим доступу: <http://referat-ok.com.ua/sociologiya/rol-simji-v-rozvitku-osobistosti>

60. Проблеми виховання молодших школярів [Електроний ресурс] Режим доступу: file:///C:/Users/HP/Desktop/NZTNPU_ped_2009_4_31.pdf

ДОДАТКИ

Додаток 1А

КОДЕКС АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ ХЕРСОНЬСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Я, _____, учасник(ця) освітнього процесу Херсонського державного університету, **УСВІДОМЛЮЮ**, що академічна доброчесність – це фундаментальна етична цінність усієї академічної спільноти світу.

ЗАЯВЛЯЮ, що у своїй освітній і науковій діяльності **ЗОБОВ'ЯЗУЮСЯ**:

- дотримуватися:
 - вимог законодавства України та внутрішніх нормативних документів університету, зокрема Статуту Університету;
 - принципів та правил академічної доброчесності;
 - нульової толерантності до академічного плагіату;
 - моральних норм та правил етичної поведінки;
 - толерантного ставлення до інших;
 - дотримуватися високого рівня культури спілкування;
- надавати згоду на:
 - безпосередню перевірку курсових, кваліфікаційних робіт тощо на ознаки наявності академічного плагіату за допомогою спеціалізованих програмних продуктів;
 - оброблення, збереження й розміщення кваліфікаційних робіт у відкритому доступі в інституційному репозитарії;
 - використання робіт для перевірки на ознаки наявності академічного плагіату в інших роботах виключно з метою виявлення можливих ознак академічного плагіату;
- самостійно виконувати навчальні завдання, завдання поточного й підсумкового контролю результатів навчання;
 - надавати достовірну інформацію щодо результатів власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використаних методик досліджень та джерел інформації;
 - не використовувати результати досліджень інших авторів без використання покликань на їхню роботу;
 - своєю діяльністю сприяти збереженню та примноженню традицій університету, формуванню його позитивного іміджу;
 - не чинити правопорушень і не сприяти їхньому скоєнню іншими особами;
 - підтримувати атмосферу довіри, взаємної відповідальності та співпраці в освітньому середовищі;
 - поважати честь, гідність та особисту недоторканність особи, незважаючи на її стать, вік, матеріальний стан, соціальне становище, расову належність, релігійні й політичні переконання;
 - не дискримінувати людей на підставі академічного статусу, а також за національною, расовою, статевою чи іншою належністю;
 - відповідально ставитися до своїх обов'язків, вчасно та сумлінно виконувати необхідні навчальні та науково-дослідницькі завдання;
 - запобігати виникненню у своїй діяльності конфлікту інтересів, зокрема не використовувати службових і родинних зв'язків з метою отримання нечесної переваги в навчальній, науковій і трудовій діяльності;
 - не брати участі в будь-якій діяльності, пов'язаній із обманом, нечесністю, списуванням, фабрикацією;
 - не підроблювати документи;
 - не поширювати неправдиву та компрометуючу інформацію про інших здобувачів вищої освіти, викладачів і співробітників;
 - не отримувати і не пропонувати винагород за несправедливе отримання будь-яких переваг або здійснення впливу на зміну отриманої академічної оцінки;
 - не залякувати й не проявляти агресії та насильства проти інших, сексуальні домагання;
 - не завдавати шкоди матеріальним цінностям, матеріально-технічній базі університету та особистій власності інших студентів та/або працівників;
 - не використовувати без дозволу ректорату (деканату) символіки університету в заходах, не пов'язаних з діяльністю університету;
 - не здійснювати і не заохочувати будь-яких спроб, спрямованих на те, щоб за допомогою нечесних і негідних методів досягати власних корисних цілей;
 - не завдавати загрози власному здоров'ю або безпеці іншим студентам та/або працівникам.

УСВІДОМЛЮЮ, що відповідно до чинного законодавства у разі недотримання Кодексу академічної доброчесності буду нести академічну та/або інші види відповідальності й до мене можуть бути застосовані заходи дисциплінарного характеру за порушення принципів академічної доброчесності.

_____ (дата)

_____ (підпис)

_____ (ім'я, прізвище)

